

Soerense Broek

100 jaar geleden vlinderwalhalla

Wie kent het niet? Je bent op reis geweest om vlinders te kijken (al is het maar in de Eifel of de Ardennen), je komt terug in Nederland, en het wordt je zwaar te moede. Je zag 'in den vreemde' niet alleen schandalig veel vlinders, maar om elke hoek was er weer een kans op wat spannends. Parelmoervlinders, blauwtjes, noem het maar op. Terwijl hier ... We lijken te vergeten dat je dit honderd jaar geleden ook in Nederland kon meemaken: shifting baseline (of glijdende perceptie).

Tekst & foto's:
Chris van Swaay
De Vlinderstichting

We weten best veel over de vlinderstand in het begin van de twintigste eeuw. Er waren verzamelaars die eropuit trokken en die vlinders zijn vaak bewaard gebleven. Bovendien vertelden ze erover op bijeenkomsten van de Nederlandse Entomologische Vereniging (NEV) en daar werden notulen van gemaakt.



Moerasparelmoervlinder.

Op expeditie in eigen land

Op 18 juni 1893 hield de NEV haar zomerexcursie rond Laag-Soeren (Nederlandse Entomologische Vereniging, 1894, figuur 1) en dat leverde een voor nu bijna ongelofelijke lijst op. De kleine ijsvogelvlinder komt hier nog steeds voor in de vochtige bossen. Er vliegt ook nog weleens een gele luzernevlinder langs, maar andere soorten op deze lijst, zoals rode vuurvlinder, moerasparelmoervlinder en klaverblauwtje zijn hier al lang verdwenen. Waar de excursie precies was, weten we niet, maar direct ten oosten van Laag-Soeren lag toen op loopafstand een gebied met vochtige graslanden, waar deze vlinders best voor kunnen zijn gekomen: het Soerense Broek. De entomologen van de NEV zagen niet alleen veel vlinders, maar ook om elk hoekje wat nieuws en spannends.

Dat gebied zag er toen heel anders uit dan nu. Wie kijkt op topotijdreis.nl en de oude en nieuwe topografische kaarten naast elkaar zet (figuur 2) ziet 100 jaar geleden een bonte mengeling van bosjes, natte heidevelden, vochtige graslanden, en een paar huizen en wat kleine dorpjes. Nu wordt de kaart gedomineerd door nieuwe woonwijken, (raai)graslanden en bos.

Ontginning en ontwatering

Een paar jaren na de NEV-excursie werd dit gebied ook regelmatig bezocht door Cecil Patrick George Carel Balfour van Burleigh. Hij verzamelde vlinders en die verzameling is gedigitaliseerd in de Nationale Databank Flora en Fauna. Tussen 1900 en 1917 (van zijn 17e tot zijn 34e) ging Cecil bijna elk jaar op vlinderjacht in de omgeving van Dieren, Laag-Soeren en Spankeren. Op donderdag 9 en vrijdag 10 juli 1908 ving hij hier dambordje, veenhooibeestje en genti-

Den volgenden dag werd eene gezamenlijke excursie ondernomen in de omstreken van Laag-Soeren. Al de ter vergadering opgekomen leden namen daaraan deel, met uitzondering van de heeren Dr. Ritzema Bos, Dr. H. Bos, Dr. Kallenbach, Bisschop van Tuinen en Professor Veth. Als gast was onder het gezelschap ook opgenomen de oudste zoon van den heer de Vos tot Nederveen Cappel.

Door prachtig zomerweder begunstigd, leverde deze excursie voor de meesten uitmuntende resultaten op. Als de merkwaardigste vangsten kunnen worden vermeld:

LEPIDOPTERA.

Voor al het getal der waargenomen soorten van dagvlinders was aanzienlijk en bedroeg ongeveer 20. De belangrijkste vangsten waren:

Melitaea Aurinia v. Rotth.
Argynnis Aglaja L.
Limenitis Sibilla L.
Melanargia Galathea L.
Coenonympha Davus Fabr.
Lycaena Semiargus v. Rotth.
Polyommatus Euridice v. Rotth.
Colias Hyale L.
Syrichthus Malvae L.

Figuur 1. Verslag van de excursie van de NEV in 1893 (Nederlandse Entomologische Vereniging, 1894). De vlindersoorten zijn achtereenvolgens: moerasparelmoervlinder, grote parelmoervlinder, kleine ijsvogelvlinder, dambordje, veenhooibeestje, klaverblauwtje, rode vuurvlinder, gele luzernevlinder en aardbeivlinder.



Figuur 2. Topografische kaart van de omgeving Laag-Soeren, Dieren en Spankeren begin 20e eeuw (links) en tegenwoordig (rechts) (bron: topotijdreis.nl).



Soerense Broek afgelopen jaar juni.

aanblauwtje, op dinsdag 8 juni 1909 aardbeivlinder, argusvlinder, bont dikkopje, bosparelmoervlinder, bruin dikkopje, moerasparelmoervlinder, zilveren maan en zilvertrek. Allemaal soorten die voorkwamen in het mozaïek van veentjes, vochtige en droge graslanden en heide, een stukje droge Veluwe en natte bossen in het IJsseldal. Ook toen waren er hier nog volop vlinders, en ook nog om elk hoekje wat nieuws en spannends.

De rode vuurvlinder werd na de excursie van de NEV hier nooit meer gezien, ook niet door Cecil. Daarna verdween hier het dambordje in 1912, het bruin dikkopje in 1915, het bont dikkopje in 1919, het klaverblauwtje en gentiaanblauwtje in 1920, de moerasparelmoervlinder, zilveren maan en veenhooibeestje in 1934, de aardbeivlinder in 1958 en de zilvertrek in 1959. Al voor de Tweede Wereldoorlog werd waar mogelijk ontwaterd en bemest, heideveldjes werden ontgonnen of begonnen dicht te groeien. Op de vochtigste plekken ontwikkelde zich zo bos met kleine ijsvogelvlinders, recent ook gekoloniseerd door de grote weerschijnvlinder.

Terug naar vochtige graslanden

Natuurmonumenten heeft het Soerense Broek tien jaar geleden weer omgevormd tot vochtige graslanden. Het gebied ziet er nu fantastisch uit, en was eind juni 2023 ondanks de voorafgaande droogte

nog steeds nat, een teken dat kwelwater uit de Veluwe het hier nat houdt, ook als er geen regen valt. Vlinderinventarisaties laten zien dat er volop vlinders voorkomen in het gebied, maar wel van de 'gewone' soorten als bruin zandoogje, koevinkje en icarusblauwtje. Alle bijzonderheden van 100 jaar geleden zitten nu helaas ver weg, of zijn zelfs verdwenen uit Nederland. De kans dat ze dit gebied weten te vinden is klein: ze zouden over grote stukken ongeschikt leefgebied moeten vliegen. Ook nu zie je dus in het Soerense Broek vlinders, maar de soortenlijst is drastisch ingekort, en alle bijzondere soorten zijn verdwenen.

Het is moeilijk voor te stellen dat zo'n geweldige vlinderfauna gewoon midden in Nederland voorkwam. Maar toch was het zo. Ook in Nederland kon je gaan wandelen in een afwisselend gebied, zag je er volop vlinders en ook om elk hoekje wat nieuws en spannends.

Literatuur

Nederlandse Entomologische Vereniging (1894):
[Mededeling in:] Verslag van de achtenveertigste
Zomervergadering van de N.E.V. - Tijdschrift voor
Entomologie 37, XXXVIII-XLI. ●